

Liels alks – jauna ligzdojoša suga Latvijas ornitofaunā

Foto: K. Millers / latvijasputni.lv

KĀRLIS MILLERS,
karlowitch@inbox.lv

Liels alks *Alca torda* ir vidēja izmēra (38–43 cm) jūras putns, spārnu plētums sasniedz 60–69 cm. Muguras krāsojums melns, vēders – balts, gaiša spārnu apakša, spēcīgs kakls un pagara, smailla aste, kas lidojumā nosedz kājas. Knābis īpatnējs, vertikāli saplacināts (Mullarney *et al.* 2011). Bieži vien, cilvēkiem bez pieredzes putnu vērošanā, ieraugot šo putnu, rodas asociācijas par ko līdzīgu pingvinam, tāpēc gadās uzklaustīt stāstus, ka Latvijā manīti pingvīni.

Izplatība

Liels alks apdzīvo Atlantijas okeāna ziemeļu daļu gar Kanādas, Grenlandes, Islandes un Eiropas piekrastēm, t.sk. Barenca un Baltās jūras reģionu un vietām Baltijas jūru. Ziemo ligzdošanas areāla robežās, bet var klejot uz dienvidiem, sasniedzot ziemeļrietumu Āfrikas piekrasti un Vidusjūras rietumu daļu. Liels alks tiek dalīts divās pasugās, Latvijas teritorijā novērojams *Alca torda torda*, kas sastopams Baltijas jūrā, Baltās jūras reģionā, Norvēģijā, Dānijā, Grenlandē un Ziemeļamerikas austrumos. Savukārt *Alca torda islandica* sastopams Islandē, Fēru salās, Īrijā, Lielbritānijā un Ziemeļjūrā uz austrumiem līdz Helgolande, kā arī ziemeļrietumu Francijā (pēc putni.lv).

Latvijā liels alks novērojams jūrā, apmēram no septembra līdz aprīlim. Rudens migrācijas laikā un ziemā samērā parasta suga. Biežāk redzams rietumu piekrastes ūdeņos nekā Rīgas jūras līcī (pēc putni.lv). Viena no labākajām šīs sugas vērošanas vietām ir Kolkas rags. Novēroto putnu skaits (no krasta) bieži vien atkarīgs no meteoroloģiskajiem

apstākļiem. Lielākā skaitā alkus parasti izdodas redzēt stipra vēja laikā samērā vēlu rudenī, piemēram, novembra vētrās, kad tie vērojami pārsvarā migrācijā, lielākos vai mazākos baros.

Pēc jaunākajām *BirdLife International* aplēsēm, lielā alka Eiropas populācijas lielums vērtēts ap 979 000–1 020 000 īpatņiem un suga tiek klasificēta kā gandrīz apdraudēta (*BirdLife International* 2017).

Ligzdošana

Samērā parasts ligzdotājs Somijā, Zviedrijā un Dānijā (*BirdLife International* 2017). Ligzdošanai izvēlas stāvas piekrastes klintis, kā arī akmeņainas, pietiekami vientuļas saliņas, kur ligzdo alās vai starp akmeņiem (Mullarney *et al.* 2011). Tuvākās zināmās ligzdošanas vietas ir Somu jūras līcī un Igaunijas teritorijā uz akmeņainajām salām.

Ligzdošana Latvijā

Pamatotas aizdomas par ligzdošanu Latvijā, Kolkas bākā, bija jau ilgāku laiku, sākot vismaz ar 2010. gadu (13. jūlijā pie Kolkas bākas trīs put-

nus novēroja A. Avotiņš jun.). Bāka izveidota uz mākslīgas salas apmēram piecus kilometrus no krasta, iepretim Kolkas ragam, Irbes jūras šaurumā, vietā, kur sastopas Baltijas jūra un Rīgas jūras līcis. Salu ieskauj viļņlaužu valnis, akmeņi un, piestātnes vietā, divmetrīga betona siena. Samērā skarba un grūti pieejama vieta, jo sevišķi vējainā laikā.

Iemesls, kāpēc jau labu laiku dažu ornitologu, tai skaitā autora, prātus nodarbināja domas par iespējamu lielā alka ligzdošanu, bija vairākkārtēji šīs sugas īpatņu novērojumi vasarā (jūnijs–jūlijs) bākas tuvā apkārtnē (pēc latvijasputni.lv). Piemēram, 2014. gada jūnijā un jūlijā raksta autors kopā ar kolēģiem no laivas šajā vietā novēroja vairākus lielos alkus, trīs līdz četrus īpatņus, tātad vismaz vienu pāri. Tuvojoties bācai, divi putni sāka izturēties īpatnēji. Tie nevis lidoja prom no potenciālā apdraudējuma (laivas), bet tieši pretēji – metot plašus lokus, sāka lidot arvien tuvāk laivai, līdz beigās vairākas reizes samērā zemu pārlidoja virs tās. Pēc lauka darbos gūtās pieredzes Somu jūras līcī radās pamatota pārliecība,

ka vismaz viens pāris ligzdo kaut kur akmeņainajā Kolkas bākas salā. Arī Somu jūras līcī, tuvojoties salām, kur ligzdoja šī suga, regulāri novērota analogiska uzvedība. Tomēr bākas apmeklējuma laikā tieši pierādījumi šīm aizdomām netika gūti (autora dati).

2017. gada 5. jūlijā Kolkas bāka tika apmeklēta ikgadējā jūraskraukļu *Phalacrocorax carbo* gredzenošanas un uzskaišu ekspedīcijā. Neskatoties uz samērā spēcīgo vēju un viļņaino jūru, kopā ar raksta autoru uz mākslīgo salu devās ilggadējie palīgi – Artūrs Kārklīns un Oļģerts Jēgers. Laivu vadīja Edgars Liepiņš un līdzī kā brīvprātīgais brauca viņa palīgs Ralfs Krišenfelds. Lai arī vizuāli kuģošanas apstākļi nešķita sevišķi piemēroti, tomēr laivas un Edgara spējas bija jau pārbaudītas agrāk, tā nu droši devāmies jūrā. Arī šoreiz bija vērojama līdzīga situācija kā iepriekšējās bākas apmeklējumu reizēs. Atrodoties samērā tuvu bākai (apmēram 200–300 m attālumā), laivu pārlidoja lielais alks. Tomēr brauciena mērķis bija jūraskraukļi, līdz ar to sevišķa uzmanība tam vairs netika pievērsta, tik vien kā atzīmēts fakts, ka “atkal tas pingvīns te lidinās, gan jau kaut kur “gūstiņš” (ligzda) ir. Ej nu tajos akmeņos atrodi..., laika nav!” Izkāpjot uz bākas, kā jau ierasts, operatīvi ķērāmiešiem pie pamatuzdevuma izpildes – jūraskraukļu ligzdu skaitīšanas un gredzenošanas. Jāpiebilst, ka laiks, ko varēs pavadīt uz bākas, nekad droši nav zināms ļoti mainīgo laikapstākļu dēļ. Ir gadījies, ka jāevakuējas piecu minūšu laikā, jo, mainoties vēja virzienam, izkāpšana/iekāpšana laivā kļūst neiespējama – pastāv “lieliska iespēja” laivai tapt izšķaidītai pret betona un akmeņu konstrukcijām. Kamēr ekspedīcijas pamatsastāvs gatavojās gredzenošanai, Edgars kopā ar palīgu Ralfu Krišenfeldu kaut kur nozuda bākas akmeņos. Brīdī, kad bija veiktas pirmās jūras kraukļu ligzdu uzskaites, parādījās Ralfs Krišenfelds un Edgars ar skaļu saucienu: “Kārlī! Atradām! Ir!” Sākumā biju neizpratnē, kas ko ir atradis. Bet

Foto: K. Millers / latvijaspusti.lv

Kolkas bākas sala.

pēc mana vaicājuma sekoja atbilde: “Atradām “pingvīna” ligzdu!” Izrādās, puiši bija devušies “sirot” ap bāku gar tās ārējo sienu, un alks izsprucis no plaisas viņiem tieši priekšā. Tā kā ar Edgaru jau iepriekšējos gados šo tēmu biju pārrunājis, viņš momentāni saprata, kas tikko noticis – viņi ir atraduši ilgi gaidīto lielā alka ligzdu! Protams, ka tobrīd viss tika mests pie malas un devāmies pakaļ Edgaram. Izejot ārpus bākas mūra sētas dažū metru attālumā, tieši mūsu priekšā sēdēja visa jucekļa “vaininieks” – lielais alks. Īsu brīdi pasēdējis un papozējis kameras priekšā, putns pacēlās spārnos un ielidoja jūrā. Nekavējoties devāmies uz to vietu, no kurienes alks bija redzēts izlidojam. Kad tuvojāmies šai plaisai, vismaz viens putns sāka satraukti lidot mums apkārt. Ņemot vērā, ka uz bākas bija plānots vēl kādu laiku sprīdi uzskatīt, tādējādi radot potenciālu traucējumu, veicu dažus dokumentālus foto un devāmies prom, lai neradītu vēl papildu stresu pieaugušajiem putniem un, visdrīzāk, spriežot pēc datumiem un lielā alka ligzdošanas fenoloģijas,

Foto: K. Millers / latvijaspusti.lv

Lielā alka *Alca torda* atrastā ligzdvietā uz Kolkas bākas salas, 05.07.2017.

arī jaunajam putnam alā. Tā, pēc ilgstošiem pieņēmumiem, aizdomām u.tml. vairāku gadu garumā, šī jūraskraukļu ekspedīcija rezultējās ar negaidītu iznākumu – jaunu ligzdojošu putnu sugu Latvijas ornitofaunai – lielo alku *Alca torda*!

Literatūra

BirdLife International. 2017. Species factsheet: *Alca torda*. <http://datazone.birdlife.org/species/factsheet/razorbill-alca-torda>
Mullarney K., Svensson L., Zetterström D. 2011. Collins Bird Guide 2nd edition. London: Harper Collins, 210 pp.

Summary

Confirmed new breeding species for Latvia – Razorbill /Kārlis Millers/

During the past years there have been suspicions about the possible breeding of one to two pairs of Razorbill *Alca torda* on the Kolka lighthouse artificial stony islet 5 km offshore in the Irbe Strait. Since 2010, during the breeding seasons one to four birds were observed several times flying around the lighthouse surroundings. The behaviour of the birds indicated a potential nesting, but no real evidence was obtained. Finally on 5 July 2017, during the Great Cormorant *Phalacrocorax carbo* research expedition, a Razorbill getting out of its burrow was observed at the Kolka lighthouse outer perimeter. Observation conditions and the behaviour of the bird clearly indicated that this was a breeding bird.